

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಚರಿತ್ರೆ

ಗಾಡಿಯ ಸೀಮೆ ಚೆಲ್ಲೊಗೆದ ತಾಣಮಲಂಪಿನ ಸಂತೆ ಪೆಂಪು ಸಾ
ದಾರ್ಡುವ ಭೂಮಿ ಸೌಖ್ಯದೆಡೆ ಪುಣ್ಯದ ಗೊತ್ತು ವಿನೋದದಾಗರಂ
ಮೋಡಿಯ ಮಂಟಪಂ ಸಿರಿಯ ಪೆರ್ಚುಗೆಗೊಳ್ಳನೆ ಮುಕ್ತಿಕಾಂತೆ ಕೈ
ಗೂಡುವ ಬೀಡು ಕನ್ನಡದ ನಾಡು ವಿರಾಜಿಸುದೆಂತು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ ||

- ಚಿಕ್ಕಪಾಧ್ಯಾಯ

೧. ಪ್ರಾಕ್ ಚಾರಿತ್ರಕ ಯುಗ

(ಕರ್ಣಾಟಕದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಪುರಾತತ್ವ ಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಭೂಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು). ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದ ಪಶ್ಚಿಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕನ್ನಡ ನಾಡು ಕೋಟ್ಯಂತರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕ ಮತ್ತು ಆಸ್ಟ್ರೇಲಿಯದವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದ “ಗೊಂಡವಾನ” ಎಂಬ ಭೂಖಂಡದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದಿತು. ಗೋದಾವರಿ, ಕೃಷ್ಣಾ, ಕಾವೇರೀ, ತುಂಗಭದ್ರಾ, ಘಟಪ್ರಭಾ ನದಿಗಳ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಯುಗದ ಅವಶೇಷಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಉಷಶಿಲಾಯುಗ (Eolithic)ದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾನವನು ಕೆಲವು ಕಲ್ಲಿನ ಆಯುಧಗಳನ್ನುಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಮೈಯೋಸೀನ್ ಕಾಲದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳೊಡನೆ ಲ್ಯಾಟರೈಟ್ ಮತ್ತು ವಿಂಧ್ಯ ಮರಳುಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೈಗೊಡಲಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಯುಧಗಳು ಗೋದಾವರಿ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುಶಃ “ನಿಯಾಂಡರ್ಥಲಾಯ್ಡ್” ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ಆದಿಮಾನವನು ನೆಲಸಿದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಅನಂತರ ಪುರಾತನ ಶಿಲಾಯುಗ (Palaeolithic)ದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ನೀಗ್ರಿಡ್ ಜನರು “ಕ್ವಾರ್ಟೈಟ್” ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೊಡಲಿ, ಭರ್ಜಿ, ಕವಣೆಕಲ್ಲು, ಚಾಕು ಮುಂತಾದುವನ್ನೂ ಮರದಿಂದ ಬಾಚಣಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿಯನ್ನೂ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಂತಕಲ್ಲು, ಕಡೂರು, ನ್ಯಾಮ್ಪಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಜನರು ವಸಾಹತು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬಳ್ಳಾರಿ ಮತ್ತು ಕರ್ನೂಲ್ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಬಿಲ್ಲಸರ್ಗಂ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ

“ಮ್ಯಾಗ್ಲಿಥೀನಿಯನ್” ಕಾಲದ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು, ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಾದ ಕಪಿ, ಕಿರುಬ, ಕುದುರೆ, ಗಂಡುಮಗ ಮತ್ತು ಆನೆಗಳ ಪ್ರಾಚೀನ ರೂಪಾವಶೇಷಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆ.

ಕ್ಷುದ್ರ ಶಿಲಾಯುಗ (Microlithic)ದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಐಕ್ವೆಡ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ “ವೆಡ್ಡಿಡ್” ಜನರು “ನೀಗ್ರಿಡ್” ಜನರನ್ನು ಫಲವತ್ತಾದ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಓಡಿಸಿ ಆ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಕ್ಷುದ್ರ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಈ ಜನರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಕೊಲ್ಲಾಪುರ, ಗೋದಾವರಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಯವಾದ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಸಿಮಣ್ಣಿನ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನಂತರ ನವಶಿಲಾಯುಗ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ “ಗ್ರಾಸೈಲ್ ಇಂಡಿಡ್” ಜನರು ಬೃಹತ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ (Megalithic) ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನೂ, ವ್ಯವಸಾಯ, ಗ್ರಾಮರಚನೆ, ಮಾತೃ ಅಧಿಕಾರ ಮುಂತಾದವನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಮಾಗಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಆನೆಕಲ್, ಹರಳಕೋಟೆ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ಮಾಸ್ಕಿ, ಸಿಂಗನಪುರ, ಬಿಜಾಪುರ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ನವಶಿಲಾಯುಗದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣ, ತಾಮ್ರ ಮತ್ತು ಕಂಚು ಲೋಹಗಳಿಂದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ತಯಾರಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದರು. ಬಳ್ಳಾರಿ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗನಕಲ್, ಕಪ್ಪಗಲ್ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ನವಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಇದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಯುಗದ ಚಿತ್ರಕಲೆಯನ್ನು ಯುರೋಪಿನ ಪುರಾತನ ಗುಹಾಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದು ಮತ್ತು ಬ್ಯಾಬಿಲೋನಿಯನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಮಾಧಿ ಕುಂಭಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಕುಂಭಗಳು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಕೊಲ್ಲಾಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಒಂದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷದಿಂದಲಾದರೂ ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಿತೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾ ಪದಗಳಾದ ಅರಿಶೀ (ಅಕ್ಕಿ), ಮರಿಚಿ (ಮೆಣಸು), ತೋಕ್ಕೈ (ನವಿಲು), ಸಂದನ್ (ಚಂದನ) ಇತ್ಯಾದಿ ಬೈಬಲಿನ “ಓಲ್ಡ್ ಟೆಸ್ಟಮೆಂಟ್”, ಗ್ರೀಕ್ ಮತ್ತು ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಪಡುವಣ ಕರಾವಳಿಯಿಂದ ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಸಾಗಾಣಿಕೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದವೆಂದೂ, ವೈಜಯಂತೀ ಮಹಾದ್ವಾರ (ಬನವಾಸಿ) ಮಾಲ್ಡಿ, ಭಟ್ಟಲ್, ಕಲ್ಯಾಣರೇವು ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿದೇಶೀಯ ವರ್ತಕರು ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೨ನೆಯ ಶತಾಬ್ದದ ಒಂದು ಗ್ರೀಕ್ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.

೨. ಕರ್ಣಾಟಕ-ಕನ್ನಡ

ಕರ್ಣಾಟಕ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ಆರನೆಯ ಶತಾಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆಯೇ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿತೆಂದು ವರಾಹಮಿಹಿರನ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯಿಂದ ಖಚಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಕೊಂಕಣ, ವನವಾಸ, ಕುಂತಲ, ಪುನ್ನಾಟ, ತಾಲಕಟಿ ಎಂಬ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ

ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದ್ದ ದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಳಗೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವನವಾಸ, ಅಪರಾಂತಗಳು ಅಶೋಕನ ಕಾಲದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಶಾತವಾಹನ ರಾಜರಾದ ಶಾತಕರ್ಣಿಗಳ ಹೆಸರಿನಿಂದ “ಕರ್ಣಾಟ”ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಮೊದಲು ಶ್ರೀಪರ್ವತ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಬಹುದು. ನಂದ ಮತ್ತು ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಗಧ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಮೈಸೂರಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದವರೆಗೂ ಹರಡಿದ್ದಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಶೋಕನ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳೂ, ಚೀಣ ಪ್ರವಾಸಿಕರ ವರದಿಗಳೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಂಡಕಾರಣ್ಯ ಜನಸ್ಥಾನ, ಪಂಪಾಸರೋವರ ಮುಂತಾದ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅಗಸ್ತ್ಯ, ಪರಶುರಾಮ, ಕಣ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ವೀರರು ವೈದಿಕ ಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಆರನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಬೌದ್ಧ, ಜೈನಮತಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಡಿ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದವು. ನಂದರಾಜರು ಕರ್ಣಾಟಕದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುವವು. ಮೌರ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಂತೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಆಗಲೇ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕಟವಪು (ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳ)ಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಗುರುವಾದ ಶ್ರುತಕೇವಲಿ ಭದ್ರಬಾಹುವಿನೊಡನೆ ಬಂದಿದ್ದನೆಂದು ಜೈನ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿರುವುದರಿಂದ, ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಪರ್ಕವಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅಶೋಕನ ದಕ್ಷಿಣ ರಾಜಧಾನಿ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯು ಎರಗುಡಿ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಜೊನ್ನಗಿರಿ ಎಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಯು “ಇಸಿಲ” ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಅಶೋಕನು ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯ ಆರ್ಯಪುತ್ರನ ಮೂಲಕ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಮಾಸ್ತಿ, ಕೊಪ್ಪಳ, ಕೊಂಡಾಪುರ, ಪೈಲಾನ, ಕೊಲ್ಹಾಪುರ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದ ಪಟ್ಟಣಗಳು ಭೂಶೋಧನೆಯಿಂದ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮೌರ್ಯರ ವಂಶದವರು ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಶತಾಬ್ದದವರೆಗೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ, ಮೌರ್ಯರು ತಿರುಪತಿ ಬೆಟ್ಟಗಳವರೆಗೂ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದರೆಂದೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪತನಾನಂತರ ಶಾತವಾಹನರು ವಿಂಧ್ಯ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಕಾವೇರಿಯವರೆಗೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಇವರ ಮೂಲ ನಿವಾಸ “ಸಾತಾಹನಿಹಾರ” (ಧಾರವಾಡ ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು) ಆದುದರಿಂದ ಇವರು ಆಂಧ್ರರಲ್ಲ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಆಂಧ್ರರೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದರೂ ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ಎರಡನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ ಇವರು ತೆಲುಗುದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಆಳುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು. ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಹಾಲನು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ೭೮ರಲ್ಲಿ ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಗಾಥಾ ಸಪ್ತಶತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪವನ್ನು ಗೆದ್ದಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಎರಡನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ ಗೌತಮೀಪುತ್ರ ಶಾತಕರ್ಣಿ “ಕ್ಷಹರಾತ”ರೆಂಬುವರನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡಿ,

ಪಂಚಾಬಿನ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದವರೆಗೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದನು. ಅವನ ಮಗನಾದ ವಾಸಿಷ್ಠೀಪುತ್ರ ಪುಳುಮಾವಿ ಶಕಕ್ವತ್ತಪ ರಾಜನಾದ ರುದ್ರದಾಮನಿಂದ ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಗೋದಾವರೀ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ (ಪೈಥಾನ್) ಅಥವಾ “ನವನಗರ”ವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಂಧ್ರದೇಶವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದನು. ಶಾತವಾಹನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಯಜ್ಞಶ್ರೀ ಶಾತಕರ್ಣಿ ಕನ್ನಡ ತೆಲುಗು ದೇಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಸುಮಾರು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ೨೩೦ರಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನ ಮೂಲವಂಶ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು. ಅವರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದವರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ಆಂಧ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರಭೃತ್ಯರೆನಿಸಿದ ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ವಂಶದವರು ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡ, ಅಮರಾವತಿ, ಜಗ್ಗಯ್ಯಪೇಟ, ಗೋಲಿ, ಬೆಜವಾಡ, ಧಾನ್ಯಕಟಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ವೈದಿಕ ಮತದವರಾದರೂ ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಅಂತೆಯೇ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಂಡಕುಂದಾಚಾರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಜೈನ ಗುರುಗಳು ಜೈನಮತ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. (ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ಮೂರನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿಯೇ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಬೌದ್ಧ, ಜೈನ ಮತಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಮಧುರೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದವೆಂದು ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು). ಅಜಂತ ಚಿತ್ರಕಲೆ, ಅಮರಾವತಿ ಶಿಲ್ಪ ರೀತಿ ಶಾತವಾಹನರಿಂದಲೇ ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು.

೩. ಕದಂಬರು ಮತ್ತು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದ ಆಭೀರರು, ಚುಟುವಂಶದವರು, ಪಲ್ಲವರು, ಕದಂಬರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ಪಲ್ಲವರು ಮೊದಲು “ಸಾತಾಹನಿಹಾರ” (ಬಳ್ಳಾರಿ) ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಂಚಿಯನ್ನು ಆಂಧ್ರ ದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದರು. ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರದವರೆಗೂ ಅವರ ಅಧಿಕಾರವು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ವಂಶಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಮಯೂರಶರ್ಮನು ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರದಿಂದ ಪ್ರೇಹಾರ (ಕೃಷ್ಣಾನದಿ)ವರೆಗಿನ ದೇಶಕ್ಕೆ ರಾಜನಾದನು. ತ್ರಿಕೂಟ, ಅಭೀರ, ಸೇಂದ್ರಕ, ಸಾತಾಹನಿಹಾರ, ಪುನ್ನಾಟ ದೇಶಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಬನವಾಸಿ, ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಉಚ್ಚಂಗಿ ರಾಜಧಾನಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಗಂಗಾ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಿಂದ ವೈದಿಕ ಕುಟುಂಬಗಳನ್ನು ಕರಿಸಿ ನೆಲಸುವಂತೆ ಅನುಕೂಲ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಕದಂಬ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥವರ್ಮನು ಐದನೆಯ ಶತಾಬ್ದದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಗುಪ್ತ, ತಳಕಾಡು ಗಂಗ, ಅಳುಪ, ಬಾಣ, ಪಲ್ಲವರೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಿ, ಕುಬ್ಜನೆಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಯ ಪೋಷಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತಾಳಗುಂದ ಶಾಸನ ಹೇಳುವುದು. ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗವಂಶವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿ ಕದಂಬರೊಡನೆ ಮೈತ್ರಿ ಬೆಳೆಸಿತು. ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಹೆಲಿಡಿ ಶಾಸನ ಇದುವರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಕಾಲ ನಿರ್ದರಿಸಬಹುದಾದ, ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಮತಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು, ಐದನೆಯ ಶತಾಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದವು.

ದಿಗಂಬರ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಜೈನಮತವೂ ಕದಂಬರಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಅನಂತರ ಕದಂಬರಾಜ್ಯ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ಪೂರ್ವಶಾಖೆಯ ಕದಂಬರಿಗೆ ಪಲ್ಲವರ ಸಹಾಯವೂ, ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರಿಗೆ ತಲಕಾಡು ಗಂಗರ ಸಹಾಯವೂ ಇದ್ದಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಕದಂಬರ ವೀರವರ್ಮನು ಪೂರ್ವಶಾಖೆಯವರನ್ನು ಗೆದ್ದು ನರ್ಮದಾ ನದಿಯವರೆಗೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅನಂತರ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರ ಕಡೆಯ ರಾಜನಾದ ಹರಿವರ್ಮನು ಆಳಿದಮೇಲೆ ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದರು. ತಲಕಾಡು ಗಂಗರಲ್ಲಿ ದುರ್ವಿನೀತನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದು ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ತನ್ನ ಮಗಳ ಮಗನಾದ ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನನ್ನು ಸಿಂಹಾಸನ ಕೈರಿಸಿದನು. ದುರ್ವಿನೀತನು ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ವೈದಿಕ ಮತವನ್ನನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ದೇವನಂದಿ ಪೂಜ್ಯಪಾದನೆಂಬ ಜೈನಾಚಾರ್ಯನ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಾವತಾರ ಟೀಕೆಯನ್ನೂ, ಭಾರವಿ ಕವಿಯ ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯದ ಠಗಿನೆಯ ಸರ್ಗಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಪೈಶಾಚಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಣಾಧ್ಯನ ಬೃಹತ್ಕಥೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾಂತರವನ್ನೂ ರಚಿಸಿ, ಕನ್ನಡ ಕವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು.

ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಚಾರಿತ್ರಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದ ಒಂದನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿ ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ೫೩೪ರಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಒಂದನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ, ಅವನ ತಮ್ಮ ಮಂಗಳೇಶರು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಕದಂಬ, ಗಂಗ, ಅಳಪರನ್ನೂ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಹೈಹಯ, ಕಾಳಚೂರರನ್ನೂ ಗೆದ್ದರು. ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹರ್ಷನಿಗೆ ಸಮನಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಿಕೇಶಿ ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಂಧ್ಯ, ಗುಜರಾತ, ಕಳಿಂಗದಿಂದ ರಾಮೇಶ್ವರದವರೆಗೂ ಗೆದ್ದು, ಉತ್ತರಾಪಥನಾಥನಾದ ಹರ್ಷನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಮೂರು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದನು. ಲಾಟದಲ್ಲಿ (ದಕ್ಷಿಣ ಗುಜರಾತ್) ಒಬ್ಬ ತಮ್ಮನನ್ನೂ, ವೆಂಗಿಯಲ್ಲಿ (ಆಂಧ್ರ) ಮತ್ತೊಬ್ಬ ತಮ್ಮನನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಪರ್ಷಿಯ ದೇಶದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಿದ್ದನು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿದ ಚೀನ ಯಾತ್ರಿಕನಾದ ಯುವಾನ್‌ಚಾಂಗ್ ಪುಲಿಕೇಶಿ ಮತ್ತು ಕರ್ಣಾಟಕದ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿರುವನು.

ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಿಕೇಶಿ ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವರೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ವೀರಸ್ವರ್ಗ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು ೧೨ ವರ್ಷ ಪಲ್ಲವರು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡರು. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿ ಪಲ್ಲವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಒಂದು ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಚಾಲುಕ್ಯ ಪಲ್ಲವ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆದವು. ವಿನಯಾದಿತ್ಯ, ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ, ಎರಡನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮರು ಅನೇಕಸಲ ದಂಡಯಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಸದೆಬಡಿದರು; ಮತ್ತು ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ಉತ್ತರಾಪಥನಾಥನಾದ ಆದಿತ್ಯಸೇನನನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಗಂಗಾ-ಯಮುನಾ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಗೆದ್ದನು. ಚಾಲುಕ್ಯ ಶಿಲ್ಪವು ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನನುಸರಿಸಿ ಪಲ್ಲವ ಶಿಲ್ಪ ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಶಾತವಾಹನ ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಜರ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಅಜಂತ ಚಿತ್ರಕಲೆ ಪಲ್ಲವರಿಂದಲೂ ಸಿಂಹಳರಿಂದಲೂ

ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬೌದ್ಧ ಮತದೊಡನೆ ಏಷ್ಯಾಖಂಡದಲ್ಲೇ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಗೆ ಆದರ್ಶವಾಯಿತು. ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಮೂಲಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥವಾದ ಮತಂಗನ ಬೃಹದ್ದೇಶಿ ಸುಮಾರು ಎಂಟನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ ಹಂಪೆ ಮತಂಗಪರ್ವತದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಯಿತು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಯಿತ್ರಿಯಾದ ವಿಜ್ಞಾಪಾ ಅಥವಾ ವಿಜಯಾಂಬಿಕಾ ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಣಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕಾಳಿದಾಸ ದಂಡಿಗಳ ನಂತರ ವೈದರ್ಭೀ ಶೈಲಿಗೆ ಆದರ್ಶಳಾಗಿದ್ದಳು. ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಭಗವತ್ಪಾದರು ಸುಮಾರು ಏಳನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾಮಂತರಾದ ರಾಜವರ್ಮ, ಬಲವರ್ಮ ಮತ್ತು ಜಯಸಿಂಹರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಮತ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ, ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಶಾಕ್ತ ಮತಗಳು ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ತಮ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ವೆಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಚಾಲುಕ್ಯವಂಶವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಈ ಪೂರ್ವಚಾಲುಕ್ಯರೇ ಆಂಧ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣರೆಂದು ನನ್ನೆಚೋಡನು ಹೇಳುವನು. ಅಂತೆಯೇ ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ತಮ್ಮನಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ಲಾಟದಲ್ಲಿ (ದಕ್ಷಿಣ ಗುಜರಾತ್) ವಂಶವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ದಾಳಿಗಳನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿದನು. ಚಾಲುಕ್ಯ ಪಲ್ಲವ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ರಾಜ್ಯಗಳೂ ನಷ್ಟ ಹೊಂದಿ ದುರ್ಬಲವಾದವು. ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಎರಡನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ತಮಿಳು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಚೋಳರು ಪುನಃ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಪಲ್ಲವ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದರು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು “ಕರ್ಣಾಟಕ ಬಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕ ಎಂಬುದು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದಿತು.

೪. ಭಾರತದ ಕರ್ಣಾಟಕೀಯತೆ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೧ನೆಯ ಶತಾಬ್ದದವರೆಗೆ ವಿಶಾಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದು ಭಾರತವನ್ನೆಲ್ಲ ಕರ್ಣಾಟಕ ಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಸಮಕಾಲೀನರಾದ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಪರಮಾರ, ಚೇದಿ, ಪಾಲರಾಜರಾಗಲಿ, ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ಚೇರ, ಚೋಳ, ಪಾಂಡ್ಯರಾಗಲೀ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಷ್ಟು ಪ್ರಬಲರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದು ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ಶತಾಬ್ದಗಳನ್ನು “ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಯುಗ”ವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ದಂತಿದುರ್ಗನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರನ್ನು ಗೆದ್ದಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವ, ಚೇರ, ಚೋಳ ಪಾಂಡ್ಯರನ್ನೂ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಮಾಳವ ದೇಶವನ್ನೂ ಗೆದ್ದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಒಂದನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಚಾಲುಕ್ಯರನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಸೋಲಿಸಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಎಲ್ಲೋರ ಕೈಲಾಸ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಧೃವನಿರುಪಮನು ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದೇಶಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಿಜಯ ನಡೆಸಿದನು. ಪುನಃ ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದನು

ಮಾಳವ, ಗುಜರಾತ್, ಕನ್ಯಾಕುಬ್ಜ, ಗೌಡರಾಜರನ್ನೂ ಆಂಧ್ರ, ಗಂಗರ ದೇಶಗಳನ್ನೂ ಗೆದ್ದು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಪ್ರಪತ್ತಿಯನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿದನು. ಅವನ ಮಗನಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನ ಆಳ್ವಿಕೆ ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾದುದು. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದರೂ ರಾಜನೀತಿಜ್ಞನೂ ಧರ್ಮಾತ್ಮನೂ ಆಗಿದ್ದು ಸುಮಾರು ಅರವತ್ತು ವರ್ಷ ಆಳಿದನು. ವೆಂಗಿ ಚಾಲುಕ್ಯ, ಪಲ್ಲವ, ತಲಕಾಡು ಗಂಗರೊಡನೆ ಮೈತ್ರಿ ಬೆಳಸಿ, ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೈನಗುರುವಾದ ಮಹಾವೀರಾಚಾರ್ಯನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ಜಿನಸೇನರನ್ನು ಪರಮಗುರುಗಳೆಂದು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶೋತ್ತರ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆಯನ್ನೂ ರಚಿಸಿದನು. ಇವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವೀರಸೇನ, ಜಿನಸೇನ, ಶಾಕಟಾಯನ, ಉಗ್ರಾದಿತ್ಯ ಪಂಡಿತ, ಶ್ರೀವಿಜಯ, ಕುಮುದೇಂದು, ಮಹಾವೀರಾಚಾರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಮಹಾಕವಿಗಳಿದ್ದರು. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ “ಭೂವಲಯ” ಎಂಬ ಅದ್ಭುತ ಗ್ರಂಥ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಯಾವುದೋ ಗಂಡಾಂತರ ಒದಗಿದಾಗ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೃಪತುಂಗನು ತನ್ನ ಎಡಗೈ ಬೆರಳನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ರಾಜರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ರಕ್ತ ಸುರಿಸುವರು. ನೃಪತುಂಗನಂತೆ ಪ್ರಜಾಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ರಕ್ತ ಸುರಿಸುವ ರಾಜರು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ನೃಪತುಂಗನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಲೇಮಾನ್ ಮುಂತಾದ ಅರಬ್ಬೀ ವರ್ತಕರು ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ಬಲ್ಲಾರ (ವಲ್ಲಭ) ರಾಜನಂತಹ ಖ್ಯಾತಿವಂತನಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಚೀನಾ, ಪರ್ಷಿಯಗಳಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಮರಿಗೂ ಗೌರವ ಸಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದೂ ಆ ದೇಶದ ಭಾಷೆ “ಕನರಿ” (ಕನ್ನಡ) ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ನೃಪತುಂಗನ ಅನಂತರ ಇಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಮುಮ್ಮಡಿ ಇಂದ್ರರು ಕರ್ಣಾಟಕದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದರು. ಗುಣಭದ್ರನು ಉತ್ತರಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದಂತೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸೈನ್ಯದ ಗಜಗಳು ಗಂಗಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಮಲಯಾಚಲದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದವು. ಇಂದ್ರನು ಕನ್ಯಾಕುಬ್ಜದ ಮಹೀಪಾಲನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಉತ್ತರಾಪಥವನ್ನು ಗೆದ್ದನೆಂದು ಕ್ಷೇಮೇಶ್ವರನ ಚಣ್ಡಿಕೌಶಿಕ ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಜುರ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ತಿಳಿಸುವವು. ಅನಂತರ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಭಾರತದ ಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಣೆ ಹೊಂದಿತು. ಗುಜರಾತು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಆಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣ ಅಥವಾ ಕನ್ನರನು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಕಾಳಚೂರ್ಯ, ಅವಂತಿಯ ಪರಮಾರ, ವೆಂಗಿದೇಶದ ಪೂರ್ವಚಾಲುಕ್ಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಗಂಗ ಬೂತುಗನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದ ಪರಾಂತಕ ಚೋಳನ ಮೇಲೆ ನಡೆದು, ತಕ್ಕೋಲ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪರಾಂತಕನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ರಾಜಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಕೊಂದನು. ಅನಂತರ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡಿ ಚೇರ, ಚೋಳ, ಪಾಂಡ್ಯ, ಸಿಂಹಳ ರಾಜರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಕರ್ಣಾಟಕ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಸಮುದ್ರದವರೆಗೂ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ಕೃಷ್ಣನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದವರೆಗೂ ತಮಿಳರು

ಕನ್ನಡಿಗರ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದರು. ಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮಂತನಾದ ಅರಿಕೇಸರಿ ಪಂಪನ ಪೋಷಕನು. ಕೃಷ್ಣನೇ ಪೊನ್ನನಿಗೆ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದ ಗಂಗರ ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಚಾಮುಂಡರಾಯನು ಆದಿಪುರಾಣ, ವೀರಮಾರ್ತಂಡೀ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದಲ್ಲಿ ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದನು. ಇವನ ಗುರುಗಳಾದ ನಯಸೇನ, ಅಜಿತಸೇನ, ಆರ್ಯಸೇನ ಮುಂತಾದವರು ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ರನ್ನನಿಗೂ ಚಾಮುಂಡರಾಯನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಟ್ಟನು. ಇಂದ್ರನಂದಿ, ಮಂಜುಳಾರ್ಯ, ಹಲಾಯುಧ, ಸೋಮದೇವಸೂರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ನಂತರ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಕ್ಷೀಣಿಸಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದ ಮಾಳವದೇಶದ ಪರಮಾರವಂಶದವರು ಬಿೊಟ್ಟಿಗ ಮತ್ತು ಕಕ್ಕಲರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನ್ಯಖೇಟ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯವಂಶದವನಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ತೈಲಪನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೭೩ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ರಾಜಪುತ್ರ ವಂಶಸ್ಥರಾದ ಚಾಳುಕ್ಯ (ಸೋಳಂಕಿ), ರಾತೋರ್, ಪರಮಾರರು ಕರ್ಣಾಟಕದ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ವಂಶದವರು. ಕರ್ಣಾಟಕ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾದ ನಾನ್ಯದೇವ ಮತ್ತು ಸೇನರು ಕನ್ನಡಿಗರ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ನೇಪಾಳ ಬಂಗಾಳಗಳಲ್ಲೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು.

೫. ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಳುಕ್ಯರು, ಕಾಲಚೂರ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು

ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಿಂದ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಾಬ್ದದವರೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತ ಕನ್ನಡಿಗರಿಂದಲೂ ತಮಿಳರಿಂದಲೂ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತಗಳಿಂದ ನೀಲಗಿರಿ ಪರ್ವತದವರೆಗೂ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಳುಕ್ಯ-ಹೊಯ್ಸಳರು, ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚೋಳರು ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿದ್ದರು. ಇಮ್ಮಡಿ ತೈಲಪನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಕೊಂಕಣ, ಗಂಗ, ವೆಂಗಿ ಮುಂತಾದ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ ರಾಜರನ್ನು ಗೆದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಪರಮಾರ ಮಂಜನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಕೊಂದು, ಗೂರ್ಜರರನ್ನು ಗೆದ್ದನು. ರನ್ನನಿಗೆ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಇವನ ದಿಗ್ವಿಜಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಗನಾದ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಇರಿವಬೆಡಂಗನು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದು ಸಾಹಸಭೀಮನೆಂದು ರನ್ನನಿಂದ ಸ್ತುತನಾಗಿರುವನು. ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ತೆಲುಗು ಶಾಸನಗಳು ಚೇಂಬೋಲಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದರಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಆಂಧ್ರದೇಶವನ್ನು ತಮ್ಮ ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವದು. ಆದರೆ ರಾಜರಾಜಚೋಳನು ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಡನೆ ವಿವಾಹ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳಸಿ ಪಶ್ಚಿಮ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿದನು. ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ಗಂಗವಾಡಿ, ನೊಳಂಬವಾಡಿ, ಎಡತೊರೆನಾಡು ಮುಂತಾದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಚೋಳರು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಚಾಳುಕ್ಯ ಇಮ್ಮಡಿ ಜಯಸಿಂಹ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನು ಚೋಳರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಭೋಜನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಧಾರಾನಗರವನ್ನು ಸುಟ್ಟನು.

ಇಮ್ಮಡಿ ಜಯಸಿಂಹನ ಆಸ್ಥಾನವು ಸರಸ್ವತಿಯ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೆಂದು, ವಾದಿರಾಜ, ವಾದೀಭಸಿಂಹ, ಅನಂತವೀರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಜೈನಗುರುಗಳೂ ಲಕುಳೀಶ್ವರ ಪಂಡಿತ, ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಶಂಕರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಶೈವರೂ, ಗುಣಗಳ್ಳ, ನಾಗವರ್ಮ ಮುಂತಾದ ವೇದಾನ್ವಿಗಳೂ ಬೌದ್ಧರೂ, ಚಂದ್ರರಾಜ, ದುರ್ಗಸಿಂಹ ಇತ್ಯಾದಿ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳೂ ಜಯಸಿಂಹನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಸುಮಾರು ಇನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ ಚಾಳುಕ್ಯ-ಚೋಳ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ರಾಜೇಂದ್ರ, ವೀರರಾಜೇಂದ್ರ, ಅಧಿರಾಜೇಂದ್ರರೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದನು. ಇವನ ಮಗನಾದ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ಅರ್ಧ ಶತಮಾನದ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಾಶ್ಮೀರದವರೆಗೂ ಹರಡಿದನು. ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕೆಗೆ ಬದಲಾಗಿ ತನ್ನ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಶಕೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಬಿಲ್ಹಣನು ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾಂಕಚರಿತೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ನ್ಯಾಯನಿಬಂಧನೆಯಾದ “ಮಿತಾಕ್ಷರ”ವನ್ನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸನಾದ ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತನು ರಚಿಸಿದನು. ಕರ್ಣಾಟಕದವರಾದ ಅಪರಾರ್ಕ, ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ, ಹೇಮಾದ್ರಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ನ್ಯಾಯನಿಬಂಧನೆಗಳೇ ಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲ (ಬಂಗಾಳ ವಿನಾ) ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಹಿಂದುಗಳ ನ್ಯಾಯಕೋಷ್ಟಕವಾಯಿತು. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿನವ ಪಂಪ ಮುಂತಾದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳೂ ಇದ್ದು ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮನ ನಂತರ ಮೂರನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು “ಅಭಿಲಷಿತಾರ್ಥ ಚಿಂತಾಮಣಿ” ಅಥವಾ “ರಾಜಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸ”ವೆಂಬ ವಿಶ್ವಕೋಶವನ್ನು ರಚಿಸಿ “ಸರ್ವಜ್ಞ ಸೋಮೇಶ್ವರ”ನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದನು. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲೂ ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷನಾಗಿದ್ದನು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರು ಪ್ರಬಲರಾದರು. ಕರ್ಣಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವರು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಚೂರ್ಯರು, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರು, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಓರುಗಲ್ಲಿನ ಕಾಕತೀಯರು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಭಜನೆಗೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು.

ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ತರ್ದವಾಡಿಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲಚೂರ್ಯರು, ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದಿಂದ ಪ್ರಬಲರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೂರನೆಯ ಶೈಲಪನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಮಂಗಳವಾಡದಿಂದ ಬಂದು ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ವಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು. ಬಿಜ್ಜಳನು ಮಾಳವ, ಚೋಳ, ಆಂಧ್ರ, ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿ ಏಳು ವರ್ಷ ಮಾತ್ರ ಆಳಿದನು. ಕಾಲಚೂರ್ಯರು ಶಿವಾಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಿಜ್ಜಳನು ಕಾಳಾಮುಖಿ ಪಾಶುಪತ ಶೈವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಏಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಜೈನನಾಗಲಿ, ವೈಷ್ಣವನಾಗಲಿ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಪಾಶುಪತ ಶೈವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸರ್ವಮತಗಳನ್ನೂ ಪೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಶೈವದೋಹ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಅವನ ಕೊಲೆಯಾಯಿತೆಂದು ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳಿದ್ದರೂ ಅವನು ಹಿಂದಿನ

ರಾಜರ್ಷಿಗಳಂತೆ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಮಗನಾದ ರಾಯುಮುರಾರಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಿವೃತ್ತನಾದನೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಅನಂತರ ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ ಕಾಲಚೂರ್ಯರ ಅಧಿಕಾರ ನಡೆದು ಕಲ್ಯಾಣಿಯೇ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಪುನಃ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕಾಲಚೂರ್ಯರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಸು. ೧೨೦೦ವರೆಗೂ ಕಲ್ಯಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.

ಕರ್ಣಾಟಕದ ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು ಮತ್ತು ಹೊಯ್ಸಳರು ಚಾಳುಕ್ಯ-ಕಾಲಚೂರ್ಯರನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ ಕರ್ಣಾಟಕವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡರು. ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಚೋಳರನ್ನು ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಅಟ್ಟಿ ತಲಕಾಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, “ತಲಕಾಡುಗೊಂಡ”, “ನೊಳಂಬವಾಡಿಗೊಂಡ” ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ವಿಜಯಸೂಚಕವಾಗಿ ಬೇಲೂರಿನಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನೂ ಅನೇಕ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನೂ (ಹೊಯ್ಸಳೇಶ್ವರ) ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ತುಂಗಭದ್ರೆವರೆಗೂ ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು.

ಇಮ್ಮಡಿ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಸೊರಟೂರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೇವಗಿರಿಯ ಭಿಲ್ಲವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಹೊಯ್ಸಳರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಸ್ವತಂತ್ರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದನು. ಹೊಯ್ಸಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಸಂಗೀತ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿ ಪಡೆದವು. ಜನ್ನ, ಹರಿಹರ, ರಾಘವಾಂಕ, ಪದ್ಮರಸ, ರಾಜಾದಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಗ್ರಂಥರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ಕಾಲದಿಂದ ಹೊಯ್ಸಳ ಪ್ರಭಾವವು ತಮಿಳು ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿತು. ವೀರಬಲ್ಲಾಳ, ನರಸಿಂಹ, ಸೋಮೇಶ್ವರರು ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ರಾಜರಾಜ, ರಾಜೇಂದ್ರರ ರಕ್ಷಕರಾಗಿದ್ದು, ಪೆರುಂಜಿಂಗ ಕಾಡವರಾಯ ಮತ್ತು ಪಾಂಡ್ಯರನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ, ಶ್ರೀರಂಗ ಹತ್ತಿರವೇ ಕಣ್ಣಾನೂರಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಪಾಂಡ್ಯ ತೆಲುಗು ಚೋಡರಿಂದ ಹತನಾದ ಮೇಲೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಹಿರಿಯಮಗ ನರಸಿಂಹನು ಕನ್ನಡ ದೇಶದಲ್ಲಿ, ಕಿರಿಯಮಗ ರಾಮನಾಥನು ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಹೊಯ್ಸಳರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಜನಾದ ಮೂರನೆಯ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಪುನಃ ಕನ್ನಡ ತಮಿಳುನಾಡುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ತಿರುವಣ್ಣಾಮಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದನು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೧೦ರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಾಉದ್ದೀನ್ ಖಿಲ್ಜಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಪೂರನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ದೇವಗಿರಿ, ಓರುಗಲ್, ದ್ವಾರಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆ ಮಾಡಿಸಿದನು. ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ದ್ವಾರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ತುಂಗಭದ್ರೆವರೆಗೂ ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿದ್ದನು.

ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು ಕನ್ನಡಿಗರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಭಿಲ್ಲಮನ ಅನಂತರ ಸಿಂಹಣನು ತುಂಗಭದ್ರೆವರೆಗೂ ಯಾದವ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಪೋಷಕನಾಗಿದ್ದನು. ಮರಾಠಿ

ಸಾಹಿತ್ಯ ಕನ್ನಡ ರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲೆ ಬೆಳೆಯಿತು. ತೆಲುಗು ಸಾಹಿತ್ಯವು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದ ಕಾಕತೀಯರಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಯಾದವ ಸಿಂಹಣನ ಅನಂತರ ಕೃಷ್ಣನು ಬಸವೇಶ್ವರನ ವಂಶದವನಾದ ಹಾಲಬಸವಿದೇವನಿಗೆ ದಾನ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನನ್ನು ಮಹಾದೇವನು ಮೂಲೆಗೆ ಹಾಕಿ ಆಳಿದಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದನು. ಇವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಾಳುದ್ದೀನ್ ಖಿಲ್ಜಿ ಧಾಳಿಮಾಡಿ ರಾಮಚಂದ್ರನಿಂದ ಕಪ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ರಾಮಚಂದ್ರನ ಮಗ ಶಂಕರನು, ಅಳಿಯ ಹರಪಾಲನು ಡಿಲ್ಲಿ ಸುಲ್ತಾನರಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟರು. ಮಹಮದ್ ಬಿನ್ ತೊಗ್ಲಖನು ದೇವಗಿರಿಗೆ ದೌಲತಾಬಾದ್ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಡಿಲ್ಲಿಯಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ವರ್ಗಾಯಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟನು.

೬. ವಿಜಯನಗರ

ಮಹಮದ್ ಬಿನ್ ತೊಗ್ಲಖನು ಬಹಾಳುದ್ದೀನ್ ಗೂರ್ಖಾಸ್ತ್ ಎಂಬವನ ದಂಗೆಯನ್ನಡಗಿಸಲು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ದೇವಗಿರಿ ಮತ್ತು ಓರುಗಲ್ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ, ಬಹಾಳುದ್ದೀನನಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಕಂಪಿಲಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದನು. ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಕಂಪಿಲಿಗೆ ಆರು ತಿಂಗಳು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಕಂಪಿಲಿ ರಾಮನಾಥ ಮತ್ತು ಕುಮಾರರಾಮರು ಬಹಾಳುದ್ದೀನನನ್ನು ಬಲ್ಲಾಳನ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ, ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅಪಾರ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಶೃಂಗೇರಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿ ವೀರ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಬಲ್ಲಾಳನು ಬಹಾಳುದ್ದೀನನನ್ನು ತೊಗ್ಲಖನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ದೇಶವನ್ನುಳಿಸಿಕೊಂಡನು. ಕಂಪಿಲಿಯಲ್ಲಿ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದ ಕಂಪಿಲಿರಾಯನ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ತೊಗ್ಲಖನು ಡಿಲ್ಲಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಆಪ್ತರಕ್ಷಕರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಾದ ಹರಿಹರ ಬುಕ್ಕರು ಕಂಪಿಲಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ದಂಗೆಯನ್ನಡಗಿಸಲು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಇವರು ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಪೋಷಣೆಯಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ೧೩೩೬ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಕಾಕತೀಯರಾಗಲಿ, ಹೊಯ್ಸಳರಾಗಲಿ ಕಾರಣರಲ್ಲ. ಕಂಪಿಲಿ ರಾಮನಾಥನ ಬಲಿದಾನದಿಂದಲೂ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೂ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ವಿಜಯನಗರ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು. ಆದರೆ ತುಂಗಭದ್ರೆಗೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ಭಾಗಗಳಾದ ಬಿಜಾಪುರ, ಬೀದರ್, ಬಹಮನಿಯವರ ಆಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೂ ಬಹಮನಿ ರಾಜರಿಗೂ ಸುಮಾರು ಮುನ್ನೂರು ವರ್ಷ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು.

ವಿಜಯನಗರದ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಗಮವಂಶದ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಹರಿಹರ, ಬುಕ್ಕ, ಇಮ್ಮಡಿ ಹರಿಹರರು ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯ, ಭಾರತೀತೀರ್ಥರ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ತಮಿಳು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಾವಳಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ

ಮಧುರೆ ಸುಲ್ತಾನನನ್ನು ಕೊಂದು ದಕ್ಷಿಣದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದರು. ಹಿಂದೂಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಭಾಷ್ಯಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಉದ್ಧಂಥಗಳು ರಚಿತವಾದವು. ಇಮ್ಮಡಿ ದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರದೇಶವೂ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಸೇರಿತು. ಇಮ್ಮಡಿ ದೇವರಾಯನ ವೈಭವವನ್ನು ನಿಕೋಲೋ ಕಾಂಟಿ, ಅಬ್ದುರ್ ರಸಾಕ್ ಎಂಬ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ವೀರಶೈವ ಮತವು ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ಪಡೆಯಿತು. ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡ, ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ಇಮ್ಮಡಿ ದೇವರಾಯನಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದುವು. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತ, ಚಿತ್ರ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗಳು ಬೆಳೆದವು. ದೇವರಾಯನ ನಂತರ ಬಲಹೀನರಾದ ರಾಜರು ಆಳಿದುದರಿಂದ ಸಾಳುವ ವಂಶದ ನರಸಿಂಹನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದನು. ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಹಮನಿ ರಾಜ್ಯವು ಒಡೆದುಹೋಗಿ ಐದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಜ್ಯಗಳಾದವು. ಸಾಳುವರ ನಂತರ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಆಳಿಕೆ ಸುವರ್ಣಯುಗವಾಗಿದ್ದಿತು. ಭಾರತದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಬಿಜಾಪುರ ಗೋಲ್ಕೊಂಡ ನವಾಬರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಕಳಿಂಗ ದೇಶದವರೆಗೂ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡಿ ದಕ್ಷಿಣದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ವ್ಯಾಸರಾಯ, ಪುರಂದರದಾಸ, ಕನಕದಾಸ, ತಾಳಪಾಕಂ ತಿರುಮಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಕ್ತಾಗ್ರೇಸರರೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ತೆಲುಗು, ತಮಿಳು ಕವಿಗಳು ರಾಜಾಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಸಂಸ್ಕೃತ, ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆ ಮಾಡಿದನು. ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳೆನಿಸಿದ ಅಲ್ಲಸಾನಿ ಪೆದ್ದನ, ತಿಮ್ಮನ, ಧೂರ್ಜಟಿ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಬಂಧಯುಗವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದನು. ಕನ್ನಡ ಕವಿಯಾದ ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಿಂದ ಗದಗು ಭಾರತವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಮಾಡಿಸಿದನು. ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ “ರಾಯ ಗೋಪುರ”ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದನು. ವಿಜಯನಗರವು ಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಟ್ಟಣವಾಯಿತು. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಅನಂತರ ಆರವೀಡು ವಂಶದ ಪ್ರಭಾವ ಬೆಳೆದು, ರಾಯನ ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯನು ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ವರ್ಷ ಬಹಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರೊಡನೆ ಹೋರಾಡುತ್ತ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಆದರೆ ರಕ್ತಸಂಗಡಿ (ತಾಳಿಕೋಟೆ) ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಈತನು ಹತನಾಗಲು ತಮ್ಮಂದಿರು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಪೆನುಕೊಂಡೆಗೂ ಚಂದ್ರಗಿರಿಗೂ ವರ್ಗಾಯಿಸಿದರು. ತಾಳಿಕೋಟೆ ಯುದ್ಧದಿಂದ ವಿಜಯನಗರ ಪಟ್ಟಣ ನಾಶವಾದರೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಾಶವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ವಿಜಯನಗರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಬಿಜಾಪುರ, ಗೋಲ್ಕೊಂಡ ನವಾಬರುಗಳಿಂದ ದುರ್ಬಲರಾದ ಈ ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಪಾಳೆಯಗಾರರನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆಳದಿಯ ಪಾಳೆಯಗಾರರು, ಮೈಸೂರಿನ ಒಡೆಯರು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಿಜಾಪುರ ಸುಲ್ತಾನರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಯಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ಕೊನೆಯ ರಾಜನಾದ ಶ್ರೀರಂಗನು ಚಂದ್ರಗಿರಿಯಿಂದ ಓಡಿಬಂದು ಬೇಲೂರು ಕೆಳದಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದನು. ಇವನ ಅಧಿಕಾರಿಯೇ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಮದ್ರಾಸ್

(ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣ) ಕೊಟ್ಟನು ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನು ಶಿವಾಜಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದು ನಿರೂಪಕೊಟ್ಟನು. ಕೆಳದಿಯ ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕ ಮತ್ತು ಶಿವಾಜಿ ವಿಜಯನಗರದ ಧೈಯವಾದ ಹಿಂದೂಸಂಸ್ಕೃತಿ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕಂಕಣಬದ್ಧರಾದರು.

2. ಮೈಸೂರು ಮತ್ತು ಮರಾಠರು

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕ್ಷೀಣದಶೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಾಳೆಯಪಟ್ಟುಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದವು. ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ಒಡೆಯರು, ಕೆಳದಿಯ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಪ್ರಬಲರಾದರು. ಮೈಸೂರಿನ ರಾಜಒಡೆಯರು ವಿಜಯನಗರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಿಂದ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ಬಿಜಾಪುರ ಕೆಳದಿಯವರೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ಹಾಸನ, ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳವರೆಗೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಟಂಕಸಾಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಕಂಠೀರಾಯಿಹಣ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಚಲಾವಣೆಗೆ ತಂದನು. ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ಬೆಂಗಳೂರನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಔರಂಗಜೇಬನಿಂದ “ರಾಜಾ ಜಗದೇವ್” ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನೂ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೂ ಪಡೆದು ಆಡಳಿತದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು. ತಾವೇ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರೂ ಆಗಿದ್ದು ತಿರುಮಲಾಯ್, ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ, ಸಂಚಿಹೊನ್ನಮ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಪೋಷಕರಾಗಿದ್ದರು. ಮೈಸೂರಿನ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಳದಿ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದಿತು. ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನು ಬಿಜಾಪುರ ಸುಲ್ತಾನರನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನೌಕಾಬಲವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಕಂದಾಯದ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಭಾಗಗಳು ಬಿಜಾಪುರ ಸುಲ್ತಾನರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಶಾಹಜಿಯ ಕಾರ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಕ್ಬರನ ಕಾಲದಿಂದ ಮೊಗಲ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಗಳನ್ನು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಹಜಿ ಷಾಹಜಿಯೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ನಡೆಸಿ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ ರಕ್ಷಕನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನು. ೧೬೩೨ರಿಂದ ಶಹಜಿ ಬಿಜಾಪುರದ ದಂಡನಾಯಕರಾದ ರಣದುಲ್ಲಾನ್, ಅಫ್‌ಸಲ್‌ಖಾನರೊಡನೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ಮಾಡಿ, ಕೆಳದಿ, ಶಿರಾ, ಬೆಂಗಳೂರುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಕಂಠೀರವ ನರಸನಿಂದ ಕಪ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಬೆಂಗಳೂರು, ಕೋಲಾರ, ಬಾಲಾಪುರ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದನು. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನ ಮಗ ಬಾಲಕನಾದ ಶಿವಾಜಿ ಮೂರುವರ್ಷ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದನು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮರಾಠಿ ಭಾಷೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಲಾರಂಭಿಸಿತು. ವಿಜಯನಗರ ಪತನಾನಂತರ ಮೊಗಲರನ್ನೂ ಬಿಜಾಪುರದವರನ್ನೂ ಎದುರಿಸಲು ಶಹಜಿಯೇ ಸಮರ್ಥನು. ಶಹಜಿ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹೊದಿಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದನು. ಶಿವಾಜಿ ವಿಜಯನಗರದ ಅವಶೇಷವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊನೆಯ ರಾಜನಾದ ಶ್ರೀರಂಗನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿಪಡೆದನು. ರಾಯರೇಶ್ವರ ಶಿವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹೈಂದವ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಲು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು.

ಬೆಂಗಳೂರು, ಶಿರಾ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ಸತಾರದಿಂದ ಧಾರವಾಡದ ವರೆಗೂ ಒಂದು ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಒಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು. ಸಾಂಭಾಜಿ ಮತ್ತು ರಾಜಾರಾಮರು ಔರಂಗಜೇಬನೊಡನೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕೊಲ್ಹಾಪುರ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರವಾಯಿತು. ಶಾಹು ಭತ್ತಪತಿಯಾದಮೇಲೆ ನಿಜಾಮುಲ್ ಮುಲ್ತನನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಫತೇಸಿಂಗ್ ಭೋಂಸ್ಲೆಯನ್ನು ಅಕಲಕೋಟಿಯಲ್ಲೂ ಘೋರ್ಪಡೆಯನ್ನು ತುಂಗಭದ್ರಾ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲೂ ನೇಮಿಸಿದನು. ಪೇಷ್ವೆ ಒಂದನೆಯ ಬಾಜಿರಾಯನು ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮುಲ್ ಮುಲ್ತನನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಮತ್ತು ತಂಜಾವೂರಿನ ಸರ್ಫೋಜಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಘೋರ್ಪಡೆಗೆ ವಿಶೇಷಾಧಿಕಾರ ಕೊಟ್ಟನು. ಬಹಿರ್ಜಿ ಹಿಂದೂರಾವ್, ಅವನ ಮಗ ಸಿದ್ಧೋಜಿ ಮತ್ತು ಮೊಮ್ಮಗ ಗುತ್ತಿಯ ಮುರಾರಿರಾವ್ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲರಾದರು. ಬಾಜಿರಾಯನೇ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು, ಬೆಳಗಾಂ, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ, ಕೆಳದಿ, ಬೆದ್ನೂರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ, ೨೧ ಲಕ್ಷ ಪೊಗದಿ ಪಡೆದು ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ಪುನಃ ೧೭೩೯ರಲ್ಲಿ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರನ್ನು ಮಟ್ಟಹಾಕಿ ಕರ್ಣಾಟಕವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ತಂದನು. ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆರ್ಕಾಟ್, ಶಿರಾ, ಕಡಪ, ಕರ್ಮೂರು, ಸವಣೂರು ನವಾಬರುಗಳೂ ಮೈಸೂರು, ಬೆದ್ನೂರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ರಾಯದುರ್ಗ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರುಗಳೂ ಇದ್ದರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಮೇಲೆ ತನಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿದೆಯೆಂದು ನಿಸಾಮುಲ್ ಮುಲ್ತನು ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆರ್ಕಾಟ್ ನವಾಬರಿಂದ ತಂಜಾವೂರು ಮರಾಠ ರಾಜರಿಗೆ ಅಪಾಯ ಒದಗಿದಾಗ ಬಾಲಾಜಿ ಬಾಜಿರಾಯನು ಮುರಾರಿರಾವ್ ಘೋರ್ಪಡೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ೧೭೫೩ರಲ್ಲಿ ಪೇಷ್ವೆಯು ಧಾರವಾಡ, ಹೊಳೆಹೊನ್ನೂರು, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಹರಿಹರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಮುಂದರಿ ಈ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಪುನಃ ೧೭೫೪ರಲ್ಲಿ ಬೆದ್ನೂರು ಮೇಲೆ ನಡೆದನು. ಸವಣೂರು ನವಾಬನು ದಂಗೆ ಏಳಲು ಅವನನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ ಬಂಕಾಪುರ, ಕೊಡಗೋಳ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ರಾಯದುರ್ಗ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ, ಬಸವಾಪಟ್ಟಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಯಿಂದ ತುಂಗಭದ್ರೆವರೆಗಿನ ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಪಟ್ಟವರ್ಧನ್ ಮತ್ತು ರಾಸ್ತೆ ಇವರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು. ೧೭೫೭ರಲ್ಲಿ ಪೇಷ್ವೆ ಮತ್ತು ಸದಾಶಿವರಾವ್ ಭಾವು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಗುಂಡು ಹೊಡೆಯಲು ಶ್ರೀರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಚಿನ್ನದ ಕಲಶ ನಾಶವಾಯಿತು. ಆಗ ಮೈಸೂರಿನ ರಾಜನು ೩೨ ಲಕ್ಷ ಕೊಡಲು ೧೪ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟನು. ಇವುಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಬಲವಂತ್ರಾವ್ ಮೆಹೆಂದಲೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದನು.

೮. ಹೈದರ್ ಮತ್ತು ಟೀಪು

ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಮರಾಠರಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮೈಸೂರರಸರು ದುರ್ಬಲರಾಗಿದ್ದು ಕಳಲೆ ದೇವರಾಜ, ಕರಾಚುರಿ ನಂಜರಾಜರಿಗೆ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ನಂಜರಾಜನು ಹೈದರನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಮುಂದಕ್ಕೆ

ತಂದನು. ೧೭೬೨ರಲ್ಲಿ ಹೈದರ್ ಬಿದನೂರು, ಸವಣೂರು, ಕರ್ಮೂರು, ಕಡಪಾ, ಗುತ್ತಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಯವರೆಗೂ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ಪೇಷ್ವೆ ಒಂದನೆಯ ಮಾಧವರಾಯನು ಹೈದರನ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದನು. ಮಾಧವರಾಯನು ಹೈದರನನ್ನು ಸರ್ವಾಧಿಕಾರದಿಂದ ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜನನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದನು. ಆದರೆ ರಘುನಾಥರಾಯನು (ರಘೋಬ) ಪೇಷ್ವೆಯನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಹೈದರನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೈದರನು ತುಂಗಭದ್ರ ಉತ್ತರ ಭಾಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಮರಾಠರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾಧವರಾಯನು ಪುಣೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ಹುಟ್ಟು ಕನ್ನಡಿನಾದ ಹೈದರ್ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಕಂಟಕಪ್ರಾಯನಾಗಿದ್ದನು. ತನ್ನ ದಿಗ್ವಿಜಯದಿಂದ ಕನ್ನಡನಾಡನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದನು. ಮದ್ರಾಸಿಗೂ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಎಂದೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿದನು. ಪುಂಡು ಪಾಳೆಯಪಟ್ಟುಗಳನ್ನೊಂದೊಂದಾಗಿ ಗೆದ್ದು ಮೈಸೂರಿನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ಹೈದರನು ಎಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಿಸಿದರೂ ನಿಜಾಮನಾಗಲಿ, ಪೇಷ್ವೆಯಾಗಲಿ ಭಾರತ ದೇಶಕ್ಕೆ ದೋಹಿಗಳಾದ ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಎದುರಿಸಲು ಹೈದರನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮರಾಠರೂ ನಿಜಾಮನೂ ಬ್ರಿಟಿಷರೊಡನೆ ಸಾಲ್ವಾಯ್ ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಹೈದರೊಬ್ಬನೇ ಹೋರಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೂ ಧೈರ್ಯಗಡೆ ಟೀಪುವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಕೋಟಿ, ಮಂಗಳೂರು ಕಡೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ತಾನು ಮದ್ರಾಸಿನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಚಿತ್ತೂರು ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮರಣಹೊಂದಿದನು. ಟೀಪು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪರಮಶತ್ರುವಾದನು. ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಮಂಗಳೂರು ಕರಾರಿನಂತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಮಲಬಾರನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಅನಂತರ ಮರಾಠರ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ನರಗುಂದ, ಬಾದಾಮಿ, ಅಥಣಿ, ಆದೋಣಿ, ಸವಣೂರನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿಚೆರಿವರೆಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತ ಹೋಗಿ ಫ್ರೆಂಚರ ಸಹಾಯ ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ಕಾರನ್‌ವಾಲಿಸನು ನಿಜಾಮ ಮತ್ತು ಮರಾಠರ ಸೈನ್ಯಗಳೊಡನೆ ಬೆಂಗಳೂರು ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ೧೭೯೨ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದನು. ಟೀಪು ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕಾಯಿತು. ಆಗ ಮರಾಠರ ಪರವಾಗಿ ಸಂಧಾನ ನಡೆಸಿದ ಹರಿಪಂತನನ್ನು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಟೀಪು ಭೇಟಿಮಾಡಿ “ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಶತ್ರುವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ನಿಜವಾದ ಶತ್ರುಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷರು. ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗಿರಿ.” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಗ್ರಹ ಭಾಗ ೨). ಟೀಪು ನೆಪೋಲಿಯನ್ನನೊಡನೆ ಸಂಧಾನ ನಡೆಸಲೆತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ವೆಲ್ಲಸ್ಲಿ ಟೀಪುವನ್ನು ಮಟ್ಟಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನು. ಮಹದಾಜಿ ಸಿಂಧ್ಯನು ಟೀಪುವಿನೊಡನೆ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸಿ, ಹಿಂದೂದೇಶದ ಎಲ್ಲ ರಾಜರೂ ಸೇರಿ ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಓಡಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದನೆಂದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ನಾನಾ ಫಡ್ನೀಸನು ಬ್ರಿಟಿಷ ರಾಯಭಾರಿಯಾದ ಮಾಲೆಟ್ ಮಾತು ಕೇಳಿ ತಟಸ್ಥನಾಗಿದ್ದನು. ಟೀಪು ೧೭೯೯ರಲ್ಲಿ ವೀರಸ್ವರ್ಗ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಸಂಕುಚಿತ ಮೈಸೂರನ್ನು ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಕೊಟ್ಟರೂ, ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಆಗ ನಾನಾ ಫಡ್ನೀಸನು ತಿಳುವಳಿಕೆ ಹೊಂದಿ ಎರಡನೆಯ ಬಾಜೀರಾಯನಿಗೆ “ಟೀಪು ಕಥೆ

ಮುಗಿಯಿತು. ಪೂರ್ವಭಾರತ ದೇಶವೆಲ್ಲ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಶವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಪೂನ ಬಲಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿದೆ” ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದನು. ಬ್ಯಾಸ್ಕೀನ್ ಕರಾರಿನಿಂದ ಪೇಷ್ವೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅಸ್ತಮಿಸುತ್ತ ಬಂದಿತು. ೧೮೧೯ರಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಬಾಜೀರಾಯನು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ವಿರಾಮವೇತನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಹೊಸವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡನಾಡು ಹರಿದು ಹಂಚಿಹೋಯಿತು. ಮದ್ರಾಸು, ಬೊಂಬಾಯಿ, ಹೈದರಾಬಾದು ಮತ್ತು ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಕೆಲ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ಸೇರಿದವು.

೯. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಆರಂಭ

ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸಬ್ಜಿಯರಿ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ದತ್ತು ಸ್ವೀಕಾರ ನಿರಾಕರಣೆ ನೀತಿಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ದೇಶೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ಅದೃಶ್ಯವಾದವು. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ೫೦ ವರ್ಷ ಕಂಪನಿ ಸರ್ಕಾರ ನಡೆಯಿತು. ಸತಾರ, ನರಗುಂದ, ಕಿತ್ತೂರು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೋರಾಟ ನಡೆದರೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸೈನ್ಯ ದಂಗೆಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸಿದವು. ೧೮೫೭ನೆಯ ಸಿಪಾಯಿದಂಗೆ ಯಲ್ಲೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ಆಗ್ರಹವಿದ್ದರೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆ ಇದ್ದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ದೇಶೀಯ ರಾಜರೇ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದರು. ಯುರೋಪಿನಲ್ಲೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆ ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಮೊದಲು ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ, ಮತವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನ ವ್ಯಕ್ತವಾಯಿತು. ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣ-ವಿವೇಕಾನಂದ ಚಳುವಳಿ, ಆರ್ಯಸಮಾಜ, ಬ್ರಹ್ಮೋಸಮಾಜ, ಧಿಯಾಸೊಫಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸಿದವು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆ ಕೂಡ ೧೮೮೫ರಿಂದ ೧೯೦೯ರವರೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೋಭಾವ ಪಡೆದಿದ್ದಿತು. ಬಂಗಾಳದ ವಿಭಜನೆ ಫಲವಾಗಿ ಸ್ವದೇಶೀ ಚಳುವಳಿ ಮತ್ತು ಬಹಿಷ್ಕಾರಗಳು ಆರಂಭವಾದವು, ಹಿಂಸಾಕೃತ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದವು. ೧೯೧೯ರಲ್ಲಿ ತಟಸ್ಥವಿರೋಧ (Passive Resistance) ನೀತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಸಹಕಾರ (Non-Co-operation) ನೀತಿಯನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅನುಸರಿಸಿತು. ತಿಲಕ್, ಅನಿಬೆಸಂಟ್ ಮುಂತಾದವರು ತೋರಿಸಿದ್ದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿಯವರು ಹೊಸರೂಪ ಕೊಟ್ಟರು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಚಳುವಳಿ (Mass Movement) ಯಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ನಿಜವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯು ಗಾಂಧಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಭಾಷಾವಾರು ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರೂ ದೇಶೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನನುಸರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಏಕೀಕರಣಕ್ಕೆ ತಡೆಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ೧೯೧೫ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಭಾಷಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡಿಗರನ್ನು

ಬಟ್ಟುಗೂಡಿಸಲು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಯಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳುವಳಿಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಏಕೀಕರಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಕನ್ನಡ ವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಪಣತೊಟ್ಟವು. ೧೮೬೫ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ “ಸುಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಕಾಶ”, “ಕರ್ನಾಟಕ ವೈಭವ”, ಮಂಗಳೂರಿನ “ಸುವಾಸಿನಿ” ಮುಂತಾದ ವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬೆಳಗಿದವು. ಎಂ. ವೆಂಕಟಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಡಿ.ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ, ದಿವಾಕರ್, ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ್, ಹನುಮಂತರಾವ್ ಮೊಹರೆ, ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರು, ತಾತಾಚಾರ್ಯಶರ್ಮ, ಪಿ.ಆರ್. ರಾಮಯ್ಯ ಮುಂತಾದವರ ಪಾತ್ರವು ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯವಾಗಿದೆ. ಕೆರೂರು ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ, ಬಳ್ಳಾರಿ ನಾಗೇಶಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಕಬ್ಬೂರ್ ಮಾಧವರಾವ್, ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಕನ್ನಡಿಗರನ್ನು ಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸಿ ಅಮೋಘಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿರುವರು.

೧೦. ಕರ್ನಾಟಕದ ಉದಯ

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿ ಲೋಕಮಾನ್ಯತೆಲಕರ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ೧೯೨೦ರವರೆಗೂ ನಡೆಯಿತು. ಅನಂತರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಚಳುವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರು ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಮೊದಲನೆಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾನ್ಫರೆನ್ಸ್ ೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ ಸೇರಿತು. ೧೯೨೨ರಲ್ಲಿ ಮದ್ಯದ ಅಂಗಡಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ಪಕಾವಲು ಹಾಕಿದಾಗ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿನ ಸುರಿಮಳೆಯಾಗಿ ದಿವಾಕರ್, ಕಬ್ಬೂರು ಬಂಧಿತರಾದರು. ೧೯೨೪ರಲ್ಲಿ ದಿವಾಕರರು ನೆಪ್ಪು ಕಮಿಟಿಗೆ “ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ” ರಚನೆ ಪರವಾಗಿ ವರದಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮತ್ತು ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆದಾಗ ಅಂಕೋಲ, ಕಾರ್ವಾರ, ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಹಿರೇಕೆರೂರು ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ೧೯೩೦-೩೨ರಲ್ಲಿ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯಂತೆಯೇ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಹೋರಾಟ ಜರುಗಿತು. ೧೯೪೦ರಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದವರು ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ “ಭಾರತ ಬಿಡಿ” ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತುವಾಲರ ಸಲಹೆಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಮಂಗಳೂರು, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾಂ, ಕೊಡಗು, ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅದ್ಭುತವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ ನಡೆಯಿತು.

ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ೧೯೨೦ರಿಂದ ಹೋರಾಟವು ಆರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ತಾರಾನಾಥ ಮುಂತಾದವರ ಭಾಷಣಗಳಿಂದ ಜಾಗೃತಿ ಉಂಟಾಯಿತು. ೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಂಗವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಸೆಟ್ಟೂರರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿ ರಚನೆಯಾಯಿತು. ಮದ್ರಾಸಿನ ಜಪ್ಪಿಸ್ ಪಾರ್ಟಿಯಂತೆ ಮೈಸೂರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಮಿತ್ರ

ಮಂಡಲಿ, ಪ್ರಜಾಪಕ್ಷಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು. ೧೯೩೭ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಸಂಯುಕ್ತ ಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಿತು. ಬ್ರಿಜೇಂದ್ರನಾಥ್ ಸೀಲ್ ಸಮಿತಿಯಂತೆ ೧೯೩೭ರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ದಿವಾನರ ಧೋರಣೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇದ್ದು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ತತ್ವವನ್ನು ಕೂಡ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಜಾಪಕ್ಷ ಮೈಸೂರ್ ಸ್ಟೇಟ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ಸರ್ಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿತು. ೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ಸುಲ್ತಾನ್‌ಪೇಟೆ ಗಣಪತಿ ಪ್ರಕರಣ, ಧ್ವಜ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ೧೯೩೭ರಲ್ಲಿ ನಾರಿಮನ್ ಸಂಬಂಧದ ಗುಂಡಿನ ಮಳೆ, ೧೯೩೮ರ ವಿದುರಾಶ್ವತ್ಥ ಪ್ರಕರಣ, ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಪ್ರಥಮಾಧಿವೇಶನ, ೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ ಟಿ. ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯನವರ ಬಂಧನ, ತಗಡೂರಿಂದ ಹ್ಯಾಮಿಲ್ಟನ್ ಭವನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಕಷ್ಟನಷ್ಟ ಹೊಂದಿದರು. ೧೯೪೦ನೆಯ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಶಾಸನ ಸಭೆಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿತು. “ಭಾರತ ತೃಪ್ತಿಸಿ” ಎಂಬ ಘೋಷಣೆ ೧೯೪೨ ಆಗಸ್ಟ್ ೨ರಲ್ಲಿ ಬೊಂಬಾಯಿನಿಂದ ಹೊರಟಾಗ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹರತಾಳ, ನಾಯಕರ ಬಂಧನ ಮುಂತಾದವು ನಡೆದವು. ದಾವಣಗೆರೆ, ಈಸೂರು, ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿನ ಸುರಿಮಳೆ ನಡೆಯಿತು. ೧೯೪೨ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೦ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರು ಭಾರತದ ಒಕ್ಕೂಟ ಸೇರಿದರು. ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆರಂಭಿಸಿ ಅಕ್ಟೋಬರಿನಲ್ಲಿ ವಿಜಯ ಪಡೆಯಿತು. ಶ್ರೀ ಚೆಂಗಲರಾಯರೆಡ್ಡಿ ವಿಜಯದಶಮಿ ದಿನ (೨೮-೧೦-೧೯೪೨)ರಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲ ರಚಿಸಿದರು.

ಭಾರತಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ರಾಜ್ಯಾಂಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾದಮೇಲೆ ಭಾರತೀಯ ಕಾನೂನುಗಳೆಲ್ಲ ಮೈಸೂರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವುವೆಂದು ೨೬-೧೧-೧೯೪೯ರಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜರು ಘೋಷಿಸಿದರು. ೧೯೫೦ನೆಯ ಜನವರಿ ೨೬ರಲ್ಲಿ ಭಾರತವು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಗಣರಾಜ್ಯವಾಗಿ, ಮೈಸೂರು “ಬಿ” ತರಗತಿಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಪ್ರಮುಖರ ಅಧಿಕಾರವು ಜಾರಿಗೆ ಬಂದು, ೧೯೫೦ನೆಯ ಫೆಬ್ರವರಿ ೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲ ರಚನೆಯಾಯಿತು. ಆಂಧ್ರಪ್ರಾಂತ ರಚನೆಗಾಗಿ ಪೊಟ್ಟಿ ಶ್ರೀರಾಮಲು ಉಪವಾಸ ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ೧೯೫೨ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೫ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನರ್ಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರ ೧೯೫೩ರಲ್ಲಿ “ಆಂಧ್ರ ಸ್ಟೇಟ್ ಆಕ್ಟ್” ಮಾಡಿ, ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಏಳು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿತು. ಅಂತೆಯೇ ೧೯೫೩ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧ರಿಂದ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಮೈಸೂರಿನೊಡನೆ ವಿಲೀನವಾದವು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಗಗಳು ಸೇರಬೇಕೆಂಬ ಚಳುವಳಿ ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ ಶೇಷಾದ್ರಿ ಕಮಿಟಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ಸಂಗ್ರಹಣೆಮಾಡಿ ಆರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಂಡು ಬಂದ ಅಡಚಣೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿತು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪುನರ್ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಲು ಕೇಂದ್ರಸರ್ಕಾರವು ಭಾಷಾತತ್ವ ಮತ್ತು

ಆಡಳಿತ ಸೌಕರ್ಯಗಳೆರಡನ್ನೂ ಗಣನೆಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸಲಹೆ ಮಾಡಲು ಫಸಲ್ ಆಲಿ ಕಮಿಷನನ್ನು ನೇಮಿಸಿತು. ಇದರ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ “೧೯೫೬ನೆಯ ಸ್ಟೇಟ್ ರಿ-ಆರ್ಗಾನಿಸೇಷನ್ ಆಕ್ಟ್” ಭಾರತ ರಿಪಬ್ಲಿಕನ ಏಳನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ೧೫ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳೂ, ಏಳು ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದಾಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ ಭಾಗಗಳೂ ಇರಬೇಕೆಂದೂ, ರಾಜಪ್ರಮುಖ ಪದವಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎ, ಬಿ ಎಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರಕೂಡದೆಂದೂ, ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಐದು ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ (ಜೋನ್ಸ್) ಸೇರಬೇಕೆಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಯಿತು..... ಈಗಿನ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು, ಚಂದಗಡ್ ತಾಲ್ಲೂಕು ಬಿಟ್ಟು ಬೆಳಗಾಂ, ಬಿಜಾಪುರ, ಧಾರವಾಡ, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ (ಕೋಡಂಗಲ್ ಮತ್ತು ಕಂಡೂರ್ ತಾಲ್ಲೂಕು ವಿನಾ), ಆಲಂಪುರ, ಗದ್ದಾಲ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ರಾಯಚೂರು, ಈಗಿನ ಬೀದರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೀದರ್, ಭಾಲ್ಕಿ, ಹುಮ್ಮಾಬಾದ್, ಸಂತ್ಪುರ (ಔರಾದ್) ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು; ಕಾಸರಗೋಡು ಆಮಿನ್‌ದೀವಿ ವಿನಾ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ, ಕೊಡಗು ಮತ್ತು ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಕೋಟಿ ಕನ್ನಡಿಗರು ಸಾವಿರದೈನೂರು ವರ್ಷದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಾನುಗುಣವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅದೃಷ್ಟದ ಉಬ್ಬರವಿಳಿತಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸುಯೋಗವನ್ನು ಶ್ರೀ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ-ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಇಂದು ಪಡೆದಿರುವರು.